

Conf. univ. dr. Lucia IRINESCU

Facultatea de Drept a Universității

„Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Dreptul familiei

Editura
Stamangiu
2024

Capitol introductiv.

Considerații cu privire la familie și dreptul familiei

„Familia e spațiul nemurii”

Pr. Constantin Necula^[1]

Secțiunea 1. Familia și viața de familie

§1. Privire de ansamblu

Familia... „(...) O taină. Un cadou. Un izvor nesecat al sensului existenței noastre”^[2]. Familia reprezintă nucleul care are capacitatea unică de a influența multe domenii ale vieții noastre.

Din punct de vedere *etimologic*, termenul de „familie” provine din latinescul *familia(e)* care desemna totalitatea membrilor dintr-o casă sau dintr-o gintă. În vechiul drept roman, prin familie se înțelegea un grup larg de persoane libere și sclave, care locuiau în același *domus* și care se aflau sub puterea aceluiași *pater familias*^[3]. Din această familie făceau parte: soția căsătorită *cum manu*; fiii cu soțiile lor; fiicele și nepoatele până la căsătoria *cum manu*. Ulterior, familia patriarhală s-a extins, incluzând și persoanele adoptate și copiii legitimați (adoptați sau adrogați). Dreptul familiei recunoaște familia agnatică din dreptul roman, bazată pe rudenția de sânge.

Tradițional, familia este alcătuită din persoane unite prin căsătorie și filiație. Deși conceptele de familie și căsătorie sunt strâns legate între ele, asistăm astăzi, din ce în ce mai des, la tot mai multe semnale de alarmă cu privire la declinul căsătoriilor, la redefinirea familiei din perspectiva căsătoriilor dintre persoane de același sex sau a parteneriatului dintre două persoane de sex diferit ori de același sex. Este de necontestat faptul că relațiile de familie prezintă numeroase particularități în viața de zi cu zi, de aici și necesitatea reglementării familiei în funcție de elementele de originalitate existente în fapt.

În spațiul public, în contextul schimbărilor din ultimele decenii din societatea occidentală, s-a născut ideea că ne aflăm în fața unei noi civilizații și tot mai multe voci ridică problema unui „declin al familiei” sau a unei „crize a familiei”. Motivele care stau la baza acestor îngrijorări sunt generate de scăderea numărului de căsătorii încheiate în ultimii ani, creșterea ratei divorțului și apariția unor noi forme de conviețuire socială.

[1] Pr. C. NECULA, *Familia – de la sacru în ideologic*, în R.D.F. nr. 1/2022, p. 23.

[2] F. COȘULEȚ, *Familia – sau forța gravitațională a concretului*, în R.D.F. nr. 2/2023, p. 21.

[3] Pentru detalii, a se vedea M.V. JAKOTĂ, *Dreptul roman*, vol. II, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1993, p. 232.

Cu toate acestea, „Familia (...) păstrează câteva constante. Numai astfel rămâne familie. Familia de astăzi nu este fundamental diferită față de cea din perioada Renașterii, dar este mult diferită (...)”^[1].

Sociologul german Ulrich Beck^[2] arăta că schimbările de la nivelul familiei sunt rezultatul tendințelor pe termen lung din societățile moderne de a acorda o autonomie crescută indivizilor, autonomie care a condus la eliberarea de responsabilitățile de tip tradițional și la emanciparea personală. Ca rezultat, familia ca model standard de conviețuire a fost înlocuită de o multitudine de stiluri de viață, iar legăturile familiale tradiționale au fost înlocuite de așa-numitele „relațiile pure”, construite pe comunicare emoțională.

Juriștii remarcă de curând că „(...) globalizarea familiei bulversează dreptul național”, iar „(...) în viziunea modernă asupra familiei, contractul este instrumentul cu care se creează o diversitate de modele de familie, în funcție de dorințele fiecărui individ și cu care se controlează natura”^[3].

Definirea exactă a noțiunii ridică unele dificultăți, generate de faptul că familia constituie obiectul de cercetare al mai multor științe, precum psihologia, sociologia, medicina, științele juridice.

Sociologic, familia reprezintă o ramură a sociologiei care studiază familia ca o structură dinamică, în raport cu mediul social global. Din punct de vedere sociologic, familia constă într-un ansamblu de relații afective și de comunicare formate prin căsătorie, origine sau adopție^[4]. Din punct de vedere sociologic, unitatea formată de familie se regăsește în toate formele de viață socială^[5]. Chiar și în societățile avansate, cum sunt cele occidentale moderne, importanța familiei în viața socială rămâne considerabilă. Din perspectivă sociologică, familia cunoaște mai multe dimensiuni: biologică (în cadrul ei se realizează procreția); psihologică afectivă și interacțională; socială (se realizează o comunitate de viață între soți, părinți și copii); moral-educativă (creează un mediu cu valențe educative oferite copiilor)^[6]. Literatura sociologică tradițională analizează două tipuri de familie: *de origine*, adică acea familie în care ne naștem, și *de procreare*, adică acea familie pe care o creăm prin căsătorie.

Din perspectivă istorică, în Evul Mediu căsătoria nu se baza pe dragoste, căsătoria servea nevoilor economice și politice ale unui grup familial extins. La jumătatea secolului XVII, noțiunea de alegere liberă și căsătorie din dragoste începe să fie promovată ca ideal cultural. Din acel punct, familia devine o instituție opțională și

[1] I.-A. POP, *Gânduri de început... Familia și evoluția sa*, în R.D.F. nr. 1-2/2019, p. 21-23.

[2] U. BECK, *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage Publication, Londra, 1995, p. 3 și urm.

[3] A.R. MOTICA, L.M. TEC, *Familia prin contract*, în R.D.F. nr. 1-2/2019, p. 374.

[4] M.N. TURLIUC, *Psihologia cuplului și a familiei*, Ed. Performantica, Iași, 2004, p. 30.

[5] Pentru dezvoltări cu privire la corelarea între ipostaza sociologică a familiei și cea juridică în România, a se vedea M.D. BOB, *Despre devenirea familiei în dreptul român și perspectivele legislative ale parteneriatului civil*, în R.R.D.P. nr. 3/2018, p. 57-80. În opinia autorului, prevederile Codului civil sunt caracterizate ca fiind „(...) o reglementare întoarsă mai mult cu fața spre trecut, textele nefiind suficient de permissive pentru a găzdui acceptări legale viitoare ale unor alte configurații familiale” și nici nu reflectă toate realitățile de ordin sociologic din societatea românească actuală.

[6] M.N. TURLIUC, *op. cit.*, p. 27.

fragilă, iar structura viitoare a acesteia este puternic influențată. În secolul XIX, a devenit populară ideea că soțul era cel care trebuie să întrețină familia, iar soția cea care se ocupă de gospodărie. Situația s-a schimbat odată cu încheierea Celui de-Al Doilea Război Mondial. Schimbările economice și cultura pop au dat naștere unor tendințe nemaîntâlnite până atunci. Cuplurile se căsătoreau de tinere și aveau mulți copii. Spre sfârșitul anilor 1970 ratele divorțurilor au crescut, iar vârsta medie a primei căsătorii a crescut și ea.

Din perspectivă demografică, dacă înainte tinerii rămâneau în casa părintească chiar și după căsătorie, gospodăria fiind administrată de familia extinsă, astăzi lucrurile stau cu totul altfel. Tinerii își manifestă dorința de a locui singuri, deoarece această schimbare le cultivă simțul responsabilității și le oferă mai multă intimitate.

§2. Funcțiile familiei

În literatura juridică au fost identificate mai multe funcții ale familiei^[1].

Funcția biologică sau *de perpetuare a speciei umane* este una fundamentală, întrucât asigură perpetuarea speciei umane. Astfel, familia joacă un rol important în dinamica populației și este puternic influențată de cadrul socio-economic. Pentru realizarea acestei funcții, familia are la bază căsătoria liber consimțită între soți; aceștia trebuie să fie apti să procreeze. În accepțiune demografică, fertilitatea este un indice calculat pe baza numărului de copii născuți vii și a numărului de femei din populația respectivă.

Funcția economică a familiei este expresia raporturilor patrimoniale dintre soți, dintre părinți și copii, a obligației legale de întreținere între membrii familiei.

Familia are și o *funcție educativă*, deoarece creează un mediu cu puternice valențe educative oferite copiilor. Potrivit art. 258 alin. (1) C. civ.^[2], familia se întemeiază pe dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea și educarea copiilor lor. Prevederile art. 261 C. civ. statornicesc rolul primordial al părinților în creșterea și educarea copiilor lor minori. Părinții au dreptul și îndatorirea de a crește copilul, îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, psihică și intelectuală, de educația, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit propriilor lor convingeri, însușirilor și nevoilor copilului; ei sunt datori să dea copilului orientarea și sfaturile necesare exercitării corespunzătoare a drepturilor pe care legea i le recunoaște acestuia (art. 487 C. civ.). Scopul educației nu este numai acela de a-și însuși elementele de bază în învățate (noțiuni legate de alfabetizare, exprimare, aritmetică), dar și acela de a dezvolta, în ansamblu, întregul potențial al copilului, inclusiv cultivarea respectului pentru drepturile omului, creșterea simțului de identitate și apartenență, precum și socializarea și interacțiunea copilului cu mediul^[3].

[1] I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *Tratat de dreptul familiei*, ed. a 8-a, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 15-16.

[2] Legea nr. 287/2009 privind Codul civil (republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011).

[3] A se vedea C.A. Craiova, s. min. și fam., dec. nr. 114/2006, în G.C. FRENȚIU, în C.T. UNGUREANU *et al.*, *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență. Vol. I. Art. 1-952*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 722.

§3. Noțiunea juridică de familie

În doctrina juridică, în lipsa unei definiții legale, au fost formulate o serie de definiții:

- ⇒ familia este principala formă de organizare a vieții în comun a oamenilor legați prin căsătorie sau rudenie^[1];
- ⇒ familia este o realitate juridică generată de reglementările legale privitoare la familie^[2];
- ⇒ familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații care izvorăsc din căsătorie, rudenie, precum și din alte raporturi asimilate celor de familie^[3];
- ⇒ elementul natural și fundamental al societății, generată de actul juridic al căsătoriei încheiat, în condițiile legii, între un bărbat și o femeie, alcătuită din soți, copiii lor minori și din alte persoane prevăzute de lege, ale căror raporturi sunt reglementate juridic și guvernate de principiul solidarității^[4];
- ⇒ familia desemnează un grup de persoane legate prin căsătorie, rudenie, afinitate sau fără nicio legătură juridică și care trăiesc efectiv împreună^[5].

Specialiștii în domeniu au explicat reticența legiuitorului de a formula o definiție prin faptul că, „(...) pe de o parte, pentru că bogăția nuanțelor și complexitatea dimensiunilor sale (de natură morală, afectivă, socială și juridică) nu pot fi închistate într-o definiție legală (tentativa comportând o doză semnificativă de risc); pe de altă parte, într-o epocă în care dinamismul moravurilor generează transformări profunde în ceea ce privește tipul și structura relațiilor de familie, definiția conceptului poate deveni desuetă, necesitând revizuirii/actualizării permanente”^[6].

În acest context, în literatura juridică^[7] se face distincție între noțiunea de familie *in sens extins* și *in sens restrâns*. În sens larg, prin familie înțelegem totalitatea persoanelor care descind dintr-un autor comun, în linie dreaptă sau colaterală, precum și soții acestora. În sens restrâns, familia cuprinde soții și copiii lor minori.

Din perspectiva noastră, familia este o entitate dinamică, în cadrul căreia membrii sunt uniți între ei printr-o legătură juridică sau faptică, care își modelează continuu relațiile și construiesc o existență de grup^[8].

[1] T.R. POPESCU, *Dreptul familiei. Tratat*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 17; I.P. FILIPESCU, A.I. FILIPESCU, *op. cit.*, p. 11.

[2] I. ALBU, *Dreptul familiei*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1975, p. 7.

[3] A. IONAȘCU, M. COSTIN, V. URSA, *Familia și rolul ei în societatea socialistă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 5.

[4] T. BODOAȘCĂ, *Examen de ansamblu și observații critice privind familia și căsătoria în reglementarea noului Cod civil*, în *Dreptul* nr. 11/2009, p. 19; T. BODOAȘCĂ, *Discuții despre definiția familiei și conținutul acesteia*, în P.R. nr. 3/2017, p. 24.

[5] C.C. HAGEANU, *Dreptul familiei*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2023, p. 9.

[6] C. NICOLESCU, *Dreptul familiei*, ed. a 2-a, Ed. Solomon, București, 2023, p. 4.

[7] Pentru detalii, a se vedea T. BODOAȘCĂ, *Contribuții la definirea juridică a familiei și la stabilirea conținutului acesteia*, în T. BODOAȘCĂ, *Studii de dreptul familiei*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 29-60.

[8] L. IRINESCU, *Familia și viața de familie în sistemul de drept românesc. E timpul pentru o schimbare?* în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Științe Juridice*, vol. 66, nr. 2/2020, p. 65-76.

În art. 16 din Declarația universală a drepturilor omului^[1], familia este definită ca „(...) elementul natural și fundamental al societății (...)”. Potrivit art. 8 și art. 12 din Convenția europeană a drepturilor omului, dreptul la viața privată și de familie constituie un drept fundamental al omului. Dreptul de a întemeia o familie include în conținutul său dreptul de a procrea și dreptul de a adopta^[2].

„(...) Protejarea constituțională a familiei împotriva oricăror tentative de erodare a căsătoriei, ca uniune liber consimțită dintre bărbat și femeie, în scopul întemeierii unei familii și al procreării, se impune astfel drept o măsură esențială pentru protejarea poporului român, a identității și unității acestuia în marea familie europeană”, arăta Curtea Constituțională, investită să se pronunțe asupra constituționalității textului art. 48 din Constituție. Prin înlocuirea sintagmei *între soți* cu sintagma *între un bărbat și o femeie*, se realizează doar o precizare în privința exercitării dreptului fundamental la căsătorie, în sensul stabilirii exprese a faptului că aceasta se încheie între parteneri de sex biologic diferit, aceasta fiind, de altfel, chiar semnificația originală a textului^[3].

Prin aceeași decizie, Curtea Constituțională a avizat favorabil una dintre cele mai mari inițiative ale societății civile, și anume aceea de a defini prin Constituție căsătoria ca fiind o uniune dintre un bărbat și o femeie. Acest demers se înscrie în contextul european și internațional de redefinire a noțiunii de familie. În ultimii ani, mai multe state europene, precum Belgia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Irlanda, Islanda, Luxemburg, Malta, Norvegia, Portugalia, Regatul Unit (cu excepția Irlandei de Nord), Spania, Suedia și Țările de Jos, au legalizat căsătoriile între persoane de același sex. Totodată, în unele țări din Uniunea Europeană, uniunile civile și parteneriatele înregistrate sunt considerate echivalente sau comparabile cu căsătoria.

În legislația noastră identificăm mai multe tipuri de familie ca fiind reglementate: familia firească, familia extinsă, familia substitutivă, familia adoptatoare, familia monoparentală.

Legiuitorul a optat să definească noțiunea de familie în diferite domenii, cu precădere în cel al protecției copilului și al asistenței speciale, după cum urmează:

- ⇒ Potrivit art. 258 alin. (1) C. civ.: „(1) *Familia* se întemeiază pe căsătoria liber consimțită între soți (...). (4) În sensul prezentului cod, prin *soți* se înțelege bărbatul și femeia uniți prin căsătorie” (s.n.). Conform art. 259 C. civ.: „(1) *Căsătoria* este uniunea liber consimțită între un bărbat și o femeie, încheiată în condițiile legii. (2) Bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători în scopul de a întemeia o familie (...)” (s.n.).
- ⇒ Potrivit prevederilor art. 4 din *Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului*^[4], familia cuprinde pe părinți și copiii acestora [lit. b)], familia extinsă este alcătuită din rudele copilului până la gradul III

[1] Adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948, semnată de România la 14 decembrie 1955, când, prin Rezoluția R 955 (X) a Adunării generale a O.N.U., a fost admisă în rândul statelor membre.

[2] A se vedea C. BÎRSAN, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*, Ed. All Beck, București, 2005, p. 856.

[3] C.C.R., dec. nr. 580/2016 (M. Of. nr. 857 din 27 octombrie 2016).

[4] M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014.

inclusiv, cu care copilul sau familia acestuia a menținut relații personale și contacte directe [lit. c)], iar *familia substitutivă* desemnează persoanele, altele decât cele care aparțin familiei extinse, inclusiv afinii până la gradul III, cu care copilul sau familia acestuia a menținut relații personale și contacte directe, precum și persoana, familia sau asistentul maternal care asigură creșterea și îngrijirea copilului, în condițiile legii [lit. d)]. Totodată, familia poate fi monoparentală, când este formată din persoana singură (părinte, tutore, persoana căreia i-a fost încredințat sau i s-a dat în plasament copilul) și copilul/copiii aflați în întreținere, în vârstă de până la 18 ani sau de până la 26 de ani pentru cei care urmează o formă de învățământ – cursuri de zi, organizată potrivit legii, și care locuiesc și gospodăresc împreună^[1]. Prin persoana singură din familia monoparentală se înțelege, potrivit art. 6 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 196/2016, persoana care este necăsătorită (pct. 1), văduvă (pct. 2), divorțată (pct. 3), al cărei soț/soție este declarat/declarată decedat/decedată prin hotărâre judecătorească (pct. 4), sau se află în una dintre situațiile prevăzute la art. 178 lit. c) sau d) C. civ. (pct. 5), este arestat/arestată preventiv pe o perioadă mai mare de 30 de zile sau execută o pedeapsă privativă de libertate și nu participă la întreținerea copiilor (pct. 6), nu a împlinit vârsta de 18 ani și se află în una dintre situațiile prevăzute la pct. 1-5 (pct. 7), a fost numită tutore sau i s-au încredințat ori dat în plasament unul sau mai mulți copii și se află în una dintre situațiile prevăzute la pct. 1-5 (pct. 8).

- ⇒ Articolul 3 lit. b) din *Legea nr. 156/2023 privind organizarea activității de prevenire a separării copilului de familie*^[2]: prin *familie* se înțelege părinții căsătoriți sau părinții necăsătoriți și copilul/copiii crescut/crescuți și îngrijit/îngrijiiți de aceștia, precum și părintele singur și copilul/copiii crescut/crescuți și îngrijit/îngrijiiți de acesta, care locuiesc împreună.
- ⇒ Articolul 2 din *Legea nr. 273/2004 privind procedura adopție*^[3], prin *familie* se înțelege părinții și copiii aflați în întreținerea acestora [lit. j)], prin familie adoptatoare se înțelege soțul și soția care au adoptat sau doresc să adopte, în condițiile legii [lit. i)].
- ⇒ *Legea nr. 217/2003 privind prevenirea și combaterea violenței domestice*^[4], potrivit art. 5 alin. (1), prin membru de familie se înțelege: a) ascendenții și descendenții, frații și surorile, soții și copiii acestora, precum și persoanele devenite rude prin adopție, potrivit legii; b) soțul/soția și/sau fostul soț/fosta soție; frații, părinții și copiii din alte relații ai soțului/soției sau ai fostului soț/fostei soții; c) persoanele care au stabilit relații asemănătoare aceloră dintre soți sau dintre părinți și copii, actuali sau foști parteneri, indiferent dacă acestea au locuit sau nu cu agresorul, ascendenții și descendenții partenerei/partenerului, precum și frații și surorile acestora; d) tutorele sau altă persoană care exercită în fapt ori în drept drepturile față de persoana

^[1] Art. 6 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 196/2016 privind venitul minim de incluziune (M. Of. nr. 882 din 3 noiembrie 2016)

^[2] M. Of. nr. 484 din 31 mai 2023.

^[3] Republicată în M. Of. nr. 739 din 23 septembrie 2016.

^[4] Republicată în M. Of. nr. 948 din 15 octombrie 2020.

copilului; e) reprezentantul legal sau altă persoană care îngrijește persoana cu boală psihică, dizabilitate intelectuală ori handicap fizic, cu excepția celor care îndeplinesc aceste atribuții în exercitarea sarcinilor profesionale.

- ⇒ Potrivit art. 6 alin. (1) lit. b) din *Legea nr. 196/2016 privind venitul minim de incluziune*^[1], constituie o familie persoanele aflate în una dintre următoarele situații: 1. soț și soție, căsătoriți în condițiile legii, care locuiesc împreună; 2. soț și soție cu copiii lor necăsătoriți, aflați în întreținere cu vârsta de până la 18 ani sau de până la 26 de ani pentru cei care urmează o formă de învățământ – cursuri de zi, organizată potrivit legii, cu domiciliul ori reședința comună înscrisă în actele de identitate și care locuiesc împreună; 3. bărbatul și femeia necăsătoriți care trăiesc și locuiesc împreună, dacă această situație se confirmă la verificarea în teren; 4. bărbatul și femeia necăsătoriți care trăiesc și locuiesc împreună, cu copiii lor necăsătoriți și/sau ai fiecăruia dintre ei, având vârsta de până la 18 ani sau de până la 26 de ani dacă urmează o formă de învățământ – cursuri de zi, organizată potrivit legii, care locuiesc împreună, dacă această situație se confirmă la verificarea în teren; 5. părintele/părinții care locuiește/locuiesc cu copiii lui/lor necăsătoriți aflați în întreținere, cu vârsta de peste 18 ani și care au certificat de persoană încadrată într-un grad de handicap/dizabilitate accentuată sau gravă; Potrivit art. 6 alin. (1) lit. c) din aceeași lege, familia monoparentală desemnează familia formată din persoana singură și copilul/copiii aflați în întreținere, în vârstă de până la 18 ani sau de până la 26 de ani pentru cei care urmează o formă de învățământ – cursuri de zi, organizată potrivit legii, și care locuiesc și gospodăresc împreună. Prin *persoana singură* din familia monoparentală se înțelege persoana care se află în una dintre următoarele situații: este necăsătorită; este văduvă; este divorțată; al cărei soț/soție este declarat/declarată decedat/decedată prin hotărâre judecătorească; al cărei soț/soție se află în una dintre situațiile prevăzute la art. 178 lit. c) sau d) C. civ.; al cărei soț/soție este arestat/arestată preventiv pe o perioadă mai mare de 30 de zile sau execută o pedeapsă privativă de libertate și nu participă la întreținerea copiilor; nu a împlinit vârsta de 18 ani și se află în una dintre situațiile prevăzute la pct. 1-5; a fost numită tutore sau i s-au încredințat ori dat în plasament unul sau mai mulți copii și se află în una dintre situațiile prevăzute la pct. 1-5.
- ⇒ *Legea nr. 114/1996 a locuinței*^[2], în art. 17, arată că prin familie se înțelege soțul, soția, copiii și părinții soților, care locuiesc și gospodăresc împreună.

§4. Viața de familie

Noțiunea de viață de familie nu are o definiție juridică generală și nici un conținut legal bine delimitat. Dreptul de a întemeia o familie, precum și dreptul la respectarea și ocrotirea vieții de familie sunt considerate a fi drepturi și libertăți fundamentale ale omului.

[1] M. Of. nr. 882 din 3 noiembrie 2016.

[2] Republicată în M. Of. nr. 393 din 31 decembrie 1997.

Articolul 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului stipula pentru prima dată că „Nimeni nu va fi supus la imixtiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixtiuni sau atingeri”. Textul a fost preluat și de art. 17 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.

Ulterior, art. 8, cu denumirea marginală „*Dreptul la respectarea vieții private și de familie*”^[1], din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale stipula: „1. Orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale; 2. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora”. Dreptul la viață privată include dreptul la viață privată personală, dreptul la viață privată socială, precum și dreptul la un mediu sănătos. Dreptul la viața de familie este recunoscut fiecărei persoane, indiferent dacă a întemeiat o familie legitimă, bazată pe o căsătorie sau pe o relație *de facto*.

Totodată, art. 12, intitulat „*Dreptul la căsătorie*”, prevede: „Începând cu vârsta stabilită prin lege, bărbatul și femeia au dreptul de a se căsători și de a întemeia o familie conform legislației naționale ce reglementează exercitarea acestui drept”. Pe cale de consecință, dreptul de a întemeia o familie este reglementat și considerat un drept distinct de dreptul la căsătorie.

În temeiul acestor articole, statele au obligații pozitive și obligații negative. Obligațiile pozitive implică adoptarea unor măsuri destinate să asigure respectarea vieții private, chiar și în sfera relațiilor dintre persoane, iar cele negative, de abținere, de a nu interfera cu dreptul persoanelor la viața privată.

În dreptul intern, art. 26 din Constituție, având denumirea marginală „*Viața intimă, familială și privată*”, prevede că „Autoritățile publice respectă și ocrotesc viața intimă, familială și privată” [alin. (1)]. În doctrină, s-a remarcat că dreptul la ocrotirea vieții intime, familiale și private are un conținut complex; s-a arătat că legea fundamentală „utilizează trei noțiuni – viața intimă, viața familială, viața privată – pe care nu le definește, dar obligă autoritățile publice la respectul lor și la ocrotirea împotriva oricăror atentate din partea oricărui subiect de drept (om sau autoritate, grup etc.)”^[2].

În jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, înțelesul expresiei „viață de familie” a evoluat continuu. Judecătorii de la Strasbourg au analizat incidența art. 8 din Convenție pe mai multe paliere, printre care: relațiile dintre două persoane de același sex, dreptul de a procrea, dreptul de a adopta un copil, dreptul la identitate, raporturile dintre părinți și copiii lor minori, măsurile de protecție a copilului, dreptul

^[1] Titlul art. 8 a fost inserat potrivit anexei la Protocolul nr. 11 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ratificat prin Legea nr. 79/1995 (M. Of. nr. 147 din 13 iulie 1995).

^[2] G.M. PREDUCA, *Drepturile omului – valențe juridice și canonice*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 178.

persoanelor deținute la relații matrimoniale^[1]. Familia rămâne, totuși, una dintre instituțiile asupra căreia toate statele încearcă să mențină principiile înrădăcinate în mii și sute de ani de evoluție. În această ordine de idei, Curtea a recunoscut că aplicarea Convenției nu trebuie să ducă la uniformizare, ci, în virtutea marjei de apreciere recunoscute statelor, acestea au latitudinea de a se implica activ în conservarea valorilor sociale și culturale definitorii.

Una dintre cele mai aprinse dezbateri rămâne cea din jurul instituției căsătoriei. În literatura de specialitate există voci care susțin că stabilirea și păstrarea unui echilibru între aspirația naturală a individului pentru propria libertate, inclusiv în ceea ce ar privi viața sa personală (intimă, familială și privată), și interesele societății și ale statului, de respectare generală a unor modele imperative de conduită socială care asigură armonia raporturilor inter-sociale, se dovedesc a fi o chestiune sensibilă^[2]. Încorsetarea liberului arbitru al individului cu privire la viața sa intimă și familială în anumite rigori legale a condus și va conduce din ce în ce mai des la derapaje juridice.

Spre exemplu, Curtea Europeană a Drepturilor Omului remarca cu mulți ani în urmă (2002), în cauza *Goodwin c. Marii Britanii*^[3], că instituția căsătoriei este puternic zguduită de evoluția societății, progresele medicinei și științei aducând după sine schimbări fundamentale în domeniul transsexualității, ajungându-se până acolo încât determinarea sexului unei persoane să nu poată fi făcută după criteriile pur biologice. Aceasta după ce, în cauza *Rees c. Marii Britanii*, Curtea arăta că același art. 12 din Convenție nu recunoaște dreptul persoanelor născute cu sex biologic identic de a se căsători, nici măcar după realizarea unei operații de schimbare de sex^[4].

Astăzi, la nivel european, se impune din ce în ce mai des raționamentul juridic potrivit căruia trebuie să existe o alternativă la căsătoria civilă sau/și accesul la căsătoria civilă al cuplurilor formate din persoane de același sex. La 2 iulie 2009, Curtea Constituțională a Sloveniei a hotărât, în *Blazič & Kern c. Sloveniei*, că partenerilor de același sex înregistrați trebuie să li se acorde aceleași drepturi de moștenire ca și soților de sex opus. La 7 iulie 2009, Curtea Constituțională Federală a Germaniei a hotărât că partenerilor de același sex înregistrați și soților de sex opus trebuie să li se acorde aceleași pensii de urmaș, iar, începând cu 22 septembrie 2011, Curtea Constituțională a Austriei a pronunțat cinci decizii prin care a constatat că partenerii înregistrați (de același sex) trebuie să beneficieze de aceleași drepturi ca și cuplurile căsătorite (formate din persoane de sex opus)^[5].

O perspectivă interesantă și demnă de reținut este conturată de către Curtea Supremă din New Mexico, în cauza *Griego c. Oliver* (19 decembrie 2013): „Conchidem că scopul legislației statului New Mexico privind căsătoria este de a conferi stabilitate și ordine legăturii juridice a cuplurilor stabile, prin definirea

[1] Pentru dezvoltări, a se vedea L.-C. SPĂTARU-NEGURĂ, *Protecția internațională a drepturilor omului*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2024, p. 226-227.

[2] Pentru detalii, a se vedea C. IONESCU, *Câteva comentarii teoretice pe marginea dreptului la viață privată. O perspectivă constituțională*, în P.R. nr. 7/2016, p. 16.

[3] A se vedea C.E.D.O., cauza *Goodwin c. Regatului Unit*, Hotărârea din 11 iulie 2002.

[4] A se vedea C.E.D.O., cauza *Rees c. Regatului Unit*, Hotărârea din 17 octombrie 1986.

[5] A se vedea <http://www.sexualorientationlaw.eu/documents/austria.htm>.

drepturilor și responsabilităților pe care partenerii le au unul față de celălalt, față de copiii lor, dacă aleg să crească copii împreună, și în ceea ce privește proprietatea lor. Interzicerea căsătoriilor între persoane de același sex nu este legată, în esență, de interesele guvernamentale promovate (...). Prin urmare, interzicerea căsătoriei unor persoane și privarea lor de drepturile, responsabilitățile și protecția căsătoriei civile doar din cauza orientării lor sexuale încalcă principiul protecției egale (...) din Constituția statului New Mexico^[1].

Prin urmare, interesul unei societăți, în general, este acela de asimila și a acorda drepturi egale tuturor persoanelor, indiferent de orientarea lor sexuală, religioasă etc. Atât timp cât este recunoscută căsătoria civilă, este greșit să facem un amalgam între norme juridice și dogme religioase.

În cauza *Oliari și alții c. Italiei*^[2], reclamantii au argumentat că era deosebit de relevant faptul că nu aveau la dispoziție nicio altă opțiune pentru a obține recunoașterea juridică a uniunii lor. În plus, o astfel de excludere nu mai putea fi considerată legitimă, având în vedere realitatea socială (au invocat un studiu realizat de Eurispes, potrivit căruia 61,4% din italieni erau în favoarea unei forme de uniune, dintre care 20,4% erau de acord ca aceasta să fie sub formă de căsătorie). A refuza în continuare acordarea anumitor drepturi cuplurilor formate din persoane de același sex nu face decât să marginalizeze și să stigmatizeze în continuare un grup minoritar, în favoarea unei majorități cu tendințe de discriminare.

Ca privire de ansamblu, este de apreciat poziția judecătorilor Curții Europene a Drepturilor Omului care au adaptat și au extins art. 12 din Convenție la raporturi *de facto*, în afara oricărei legături de rudenie^[3]. Astfel, începând cu cauza *Goodwin*, dreptul de a fonda o familie și dreptul de căsătorie au fost privite ca fiind două drepturi distincte, în sensul că viața de familie poate exista și în afara căsătoriei.

Secțiunea a 2-a. Dreptul familiei, ca ramură de drept

§1. Dreptul european al familiei^[4]

La modul general, dreptul familiei este considerat cel mai puțin potrivit pentru armonizare sau unificare. Motivele invocate includ tradiția, cultura, religia, climatul

^[1] Pentru mai multe detalii, a se vedea și D. NEJAIME, *Before Marriage: the Unexplored History of Nonmarital Recognition and its Relationship to Marriage*, în *California Law Review* nr. 1/2014, vol. 102, p. 87 și urm.

^[2] A se vedea C.E.D.O., cauza *Oliari și alții c. Italiei*, Hotărârea din 21 iulie 2015.

^[3] Pentru dezvoltări, a se vedea G. IGNAT, *Influența CEDO asupra raporturilor juridice civile*, Ed. Hamangiu, București, 2015, p. 196 și urm.; T. BODOAȘCĂ, N. SAHAROV, *Opinii privind familia și viața de familie în reglementările internaționale, europene și ale României, precum și în jurisprudența din materie a Curții Europene a Drepturilor Omului, Curții de Justiție a Uniunii Europene și Curții Constituționale a României*, în P.R. nr. 5/2023, p. 17-25.

^[4] Dreptul european al familiei nu trebuie confundat cu dreptul internațional privat european care reglementează raporturile de dreptul familiei cu element de extraneitate. Normele specifice dreptului internațional privat european sunt, în principal, norme care determină competența jurisdicțională, norme de determinare a legii aplicabile și cu privire la recunoașterea și/sau executarea hotărârilor străine în statele membre UE. La nivelul Uniunii Europene există o